

O t. zv. juristických fikcích.

J. Křenek (Brno).

Běžná literatura právnická pojímá juristické fikce za speciální případ fikcí ve smyslu obecném. Ano i filosof, jenž systematicke a problému fikcí výhradně se věnoval, Hans Vaihinger, ve svém hlavním díle (*»Philosophie des Als Ob«*) zastává tento názor. V oddíle *Juristische Fiktionen* praví: *»Juristische Fiktionen sind eine spezielle Abart der analogischen Fiktionen.«* A o něco dále, třídě juristické fikce na *fictiones iuris* a na *praesumptiones iuris*, přirovnává tyto k hypotézám, ony k vědeckým fikcím.*)

Hlubší zkoumání ukazuje však, že tento názor je venkoncem mylný a že se mohl jen udržeti jednak povrchním a bezmyšlenkovitým pojmáním věci (ze stejného gramatického znění *»jako by«* usuzováno na stejnou podstatu), jednak používáním nesprávného logického východiska v právu. V dalším pokusím se zprvu o vystižení podstaty fikcí, abych porovnal s nimi t. zv. fikce juristické ukázal nesprávnost zmíněného tradičního názoru.

V obecném smyslu nazýváme fikcí nepravdu, již pokládáme za pravdu (při tom lhositelno, zda vědomě či nevědomě). Vědeckou fikcí jest pak jen ta nepravda, která koná vědecké služby metodické. Není tedy součástí jejích poznatků — což zřejmě není možno — jest však užitečným prostředkem k nalézání poznatků nových. Jest tedy fikce ke stavbě vědní v poměru lešení.

Věda má dva druhy fikcí vzhledem k dvojímu kriteriu pravdivosti: buďto odporují požadavkům správného myšlení anebo odporují zkušenosti, nemajíce, co by jim ve světě zjevů korespondovalo.

Do skupiny prvých náleží zejména fikce matematické. Eklatantním jejich příkladem jest pojem veličin nekonečně malých a nekonečně velkých. Jejich nelogickou konstrukci poznáme, uvědomíme-li si, že veličina jest dána určitým úsekem na číselné řadě, což však u těchto veličin není možno vzhledem k jejich nekonečnosti, t. j. jejich neomezenému růstu pod resp. nad každou veličinu libovolně malou resp. velkou. Požadavek veličin těchto vychází tedy v totéž, jako chtíti v nekonečně řadě číselné dojíti konce. A přece veškeré úspěchy t. zv. vyšší matematiky jsou založeny na těchto pojmech.

Vědy přírodní pracují pomocí fikcí skupiny druhé. Tak chemie používá atomu, pojmu to s vlastnostmi zkušenosti odporujícími. Překládá pak veškeré zjevy slučování a rozlučování hmot — abych tak řekl do *»atomové mluvy«*, redukující je na pohyb atomových částic. Tímto zdvojením svých poznatků (jedněch ze zkušenosti odpozorovaných, druhých fiktivních) daří se jí s jednotného hlediska a jednoduše vysvětlovati všechny che-

*) *»Ein weiterer besonders interessanter Punkt hierbei ist das Verhältnis der fictio iuris zur praesumptio iuris. Die letztere ist die juristische Hypothese, die erstere ist die juristische Fiktion.«*

mické úkazy a tím též objevovati nové. Podobně si počíná optika používajíc fikce eterických vln. Jimi vyjadřuje úkazy světelné a pokouší se touto fiktivní »nadstavbou« je s jednoho hlediska vykládati.

Fikci dlužno ještě ohraničiti vůči dvěma pojmům, s nimiž běžně býá zaměňována: vůči hypotese a abstrakci vůbec. Kdežto hypotese je jen provisorní pravda, již podržujeme z nedostatku pravdy přesně zjištěné a jež potvrzena byvši zkušeností, nabývá plnoprávnosti v systému ostatních vědních poznatků, vyvrácena byvši padá jako mnohé jiné omyly, jest fikce jako nepravda neodvislá ve svém trvání od zkušenosti, jejím zkusným kamenem jest výhradně užitečnost: může jen ustoupiti před fikcí ještě užitečnější. Prehistorický pinexanthropus trvá jako pravděpodobný poznatek jen, pokud mu nálezy neodporují, eterické vlny slouží za pomůcku vědění, pokud není lepší pomůcky. Na druhé straně jest zase pojem fikcí rozšiřován, a to tím, že do jejich okruhu bývají pojímány obyčejné vědecké abstrakce. Tak na př. bývá prohlášován za fikci homo oeconomicus, t. j. člověk, na jehož rozhodování a jednání působí výhradně motivy hospodářské, kdežto všechny ostatní (morální, obyčejové a j.) jsou vyloučeny. Avšak potom by každé poznání musilo býti fiktivní, jelikož poznávajice pokaždé nahražujeme nekonečně rozmanitou skutečnost jakýmsi bezbarvým schematem. Celá věda jest aproximací skutečností, a to větší nebo menší dle účele, který sleduje. Jestliže homo oeconomicus by byl fikcí, byla by jí též astronomická představa země jako dokonalé koule, postrádající všech nepravidelností, byl by fikcí geografický popis země, všímající si jen význačnějších jejích zvrásněnin, byl by fikcí topografický popis místa, abstrahuující od méně patrných vyvýšenin. Kdežto tedy pravá abstrakce vzniká na základě zkušenosti, již izoluje na několik málo znaků, jest konstruována fikce mimo zkušenost a proti ní.

Takto jsme definovali fikci jako nepravdu, již považujeme za pravdu pro její metodický význam. A tu jest již — myslím — jasno, že hledáme-li její místo v právu, dopouštíme se tím hrubého omylu. Vždyť v právu nejde o pravdu nebo nepravdu, právo nenáleží do roviny toho, co jest, nýbrž jako projev vůle vypovídá něco, co býti má. Normou »má přšet« netvrdím ani, že přší, ani opak, dávám jí pouze výraz své vůli. Mluvíti tedy o juristických fikcích jest stejně nesmyslné, jako by bylo absurdní mluvíti o vůli klamající, fingující.

Jak mohla však tato nesprávná konstrukce vzniknouti? Vedly k ní příčiny dvě.

Především nesprávné noetické východisko. Dřívější právní věda stála totiž k problému hodnot na stanovisku absolutním (a contr. relativistickým). Normy právní neplatily proto a potud, že a pokud je chtěl zákonodárce, nýbrž jaksí samy o sobě, bez ohledu na lidské ustanovení. Vyplývaly z přirozeného rozumu lidského, z něhož se daly vyvoditi a dokázati. Byl tedy považován za pri-

měrní důvod jejich platnosti rozum, shoda jejich s právními názory doby. Že je prohlašoval zákonodárce za součást práva, považováno za zjev sekundární. Na subjektivní práva nepohlíželo se jako na relace subjektů jejich k právnímu řádu, nýbrž jako na vrozenou, imanentní vlastnost lidí. Jestliže zákonodárce pak ustanovoval něco, co se přičilo oněm právním názorům, překonávala právní věda tuto diskrepanci fikcemi. Tak na př. byla právnícká osoba až do nové doby konstruována jako fikce nebo personifikace (což je v podstatě stejné). To proto, že schopnost býti právním subjektem nebyla odvozována z právního řádu, nýbrž v důsledku právě zmíněných názorů byla považována za inhaerentní vlastnost, s níž se člověk rodí a jejímž je výhradním držitelem. Jestliže tedy zákonodárce adresoval povinnosti a práva i na mimolidské subjekty, nekonstruovala právní věda tyto případy jako právní osoby, nýbrž jako fiktivní resp. personifikované práv. osoby.

Druhý moment, jenž spolupůsobil při vytvoření bludné představy juristických fikcí, byl v gramatickém znění («jako by»), jehož se zároveň používá k vyjádření fikcí v pravém slova smyslu. Shodný slovní výraz sváděl pak k úsudku, že jde i o stejnou logickou podstatu. Zákonodárce totiž často vztáhne dříve už vypočtený soubor povinností a práv (při staré skutkové podstatě) na skutkovou podstatu novou a tu pro stručnost výrazu (aby nemusil znovu všechny právní účinky vypočítávat) odkáže na výčet starý slovy »má se státi totéž, jako by to šlo o . . .« atd. To pak vedlo ke klamně domněnce, že tu jde o fikci. Tak na př. jestliže právní řád spojoval právní účinky nastávající úmrtím právního subjektu, později s případy jinými (kde šlo o osobu delší dobu nezvěstnou a předepsané řízení zůstalo bezvýsledným, a v mnohých jiných příp.), právní věda mluvila tu o praesumované resp. fingované smrti. Ve skutečnosti však zákonodárce ničeho o smrti dotčeného subjektu nevyovídá (netvrdí, že je mrtev), odkazuje pouze na právní ustanovení platící jinak, zemřeli někdo. To tedy co se běžně nazývá juristickou fikcí, jest jen stylisickým obrátem, jímž vhodně se dává výraz vůli zákonodárcově. Že tímto gramatickým významem se funkce juristických fikcí zúplna vyčerpává, o tom svědčí ta okolnost, že se jim lze vyhnouti jinou stylisací zákona. Hořejší případ lze formulovati: »ty a ty povinnosti a práva těch a těch pr. subjektů nastávají při smrti, nezvěstnosti (určitém způs. kvalif.) atd., čímž jaksi stavíme všechny skutkové podstaty na roveň, takže nemůže vzniknout představa o fiktivní povaze ostatních oproti skutečné prvé. Též právní věda, která jest novým podáním téhož nezměnitelného obsahu práv. řádu ve změněné formě, právě pro svou suverenost, pokud se týče dikce, nemusí podržeti zákonodárcem použité t. zv. fikce, pokud bude míti vhodnější výrazný prostředek.

Právní věda zná však též fikce v pravém slova smyslu potud, pokud netvoří obsah práv. řádu, pokud jsou tedy před právním řádem, tvoříce metodický předpoklad k jeho poznání. Takovouto

fikcí jest pojem státu jako osobní substance nadané »vůli« a stojící za celou spoustou norem téhož normového komplexu jako jejich jednotný nositel. Má velký význam metodický, zjednodušující a jaksi činící názorným celý komplikovaný mechanism norem.

Zahraniční obchod republiky Československé dle výkazů státního úřadu statistického.

St. Režný (Praha).

Chci se pokusiti v této úvaze na základě dosud vyšlých zpráv státního úřadu statistického o sestrojení, ovšem jen v hlavních a hrubých rysech, obrazu nynějšího zahraničního obchodu republiky Československé.*)

Všimněme si nejprve, které zboží tvořilo hlavní položky našeho vývozu a dovozu roku 1920 a 1921. Je známo, že právě z této statistiky lze určovati hospodářský charakter státu. Tvoří-li na př. většinu vývozu některého státu tovary domácí, je dotyčný stát státem průmyslovým, tvoří-li pak většinu vývozu zemědělské plodiny, je onen stát státem agrárním; a naopak je tomu zase při dovozu.

Především budiž řečeno, že roku 1920 bylo dovezeno skoro 40 mil. q a $\frac{1}{4}$ milionu kusů v ceně přes 23 miliard Kč a vyvezeno téměř 70 mil. q a přes $2\frac{1}{2}$ mil. kusů v hodnotě přes $27\frac{1}{2}$ miliardy Kč. Můžeme hned s radostí konstatovati, že naše obchodní bilance v r. 1920 byla aktivní o velikou sumu přes 4 miliardy Kč. R. 1921 pak bylo dovezeno zase skoro 40 q (dovoz stoupl proti 1920 asi o $\frac{1}{2}$ mil. q) a přes 330.000 kusů, vyvezeno však přes 96 mil. q a přes 4 mil. kusů. Vývoz tedy stoupl r. 1921 o více než 27 mil. q, t. j. téměř o třetinu! A byla-li naše bilance v r. 1920 aktivní o více než 4 miliardy Kč, musí pro rok 1921 aktivum býti ještě větší. Jak již řečeno, fakt tento je nejvýše potěšitelný: stát, jenž se může 2—3 léta po válce vykázati takovým aktivem, má jistě skvělý hospodářský základ a dobrou budoucnost před sebou. Všimněme si, že ostatní státy nástupnické mají vesměs veliká passiva, ale Československá republika, kdysi hospodářský základ celého Rakouska, jediná velké aktivum. Jak vhodně vykládají naši národohospodáři, mělo toto aktivum největší vliv na vzestup

*) Prameny k tomu jsou mi hlavně: Zprávy hospodářské zpravodajské stanice při státním úřadě statistickém, statistika zahraničního obchodu ČSR. v roce 1920 vydaná tímže úřadem a 12 sešitů statistických přehledů zahraničního obchodu ČSR. r. 1921. Pro rok 1920 máme již řádné statistiky zahraničního obchodu udávající, které zboží a kolik se ho dovezlo a vyvezlo ze země a do země, s nimiž obchodujeme a to nejen co do množství, ale i co do ceny, pro rok 1921 pak ve stejných přehledech máme uvedeno jen množství dováženého a vyváženého zboží a nikoliv cenu, která je přece při zkoumání obchodní bilance rozhodující. Tím je ovšem náš úkol při zkoumání bilance pro rok 1921 velmi stížen.